

Anmeldelse: Rankeridning eller systemfejl

Anmeldelse

Anmeldelse af Mathias Kobberrød Rasmussen (2023), Tamilsagen og udlændingepolitikken 1982-2001, Odense: Syddansk Universitetsforlag, 352 sider inklusive noter, litteraturfortegnelse og kildeliste samt personregister.

Fra slutningen af 1980'erne og langt ind i 1990'erne fyldte nogle hundrede sager om tamilske flygtninges familiesammenføringer voldsomt meget i dansk politik. For de familiesammenføringer blev standset eller nedprioriteret ulovligt. Det førte til, at Det Konservative Folkeparti og Venstre tabte regeringsmagten i 1993, da statsminister Poul Schlüter trådte tilbage efter kritik for at misinformere Folketinget om "sylvningen" af sagerne. For Det Konservative Folkeparti blev sagen en del af en nedtur med tilbagegang hos vælgerne og interne magtkampe.

Sagen førte også til en rigsretsdom i 1995 over den konservative Erik Ninn-Hansen i dennes egenskab af tidligere justitsminister. Ninn-Hansen fik en fængselsdom, men den blev på grund af alder og helbred gjort betinget. Skæbnens ironi ville, at han var dømt på grundlag af den ministeransvarlighedslov, som han selv 30 år tidligere havde været en af de stærkeste fortalere for. Den tidligere minister Grethe Fenger Møller, ligeledes konservativ, fik 60 dages fængsel for at afgive falsk vidneforklaring.

Også embedsmænd fik kritik. Især fik departementschef Lundbæk Andersen i Justitsministeriet kritik for ikke at have gjort nok for at bremse ministeren. Det klart utilfredsstillende var, at embedsmændene dog blev behandlet mildere end Ninn-Hansen, som blev dømt for en forsætlig overtrædelse af lovgivningen. Men Justitsministeriets angiveligt højt kvalificerede embedsmænd (ofte benævnt "kronjurister") havde kun taget fejl ved at tro, at det ulovlige var lovligt. Det var en faglig fejl, og fejl kan jo ske. Lundbæk var allerede, inden en tjenestemandundersøgelse konkluderede på hans sag, blevet forflyttet til en mindre stilling. For hans vedkommende skete ikke mere. En anden embedsmand fik en irettesættelse. En tredje fik kritik for ikke i tilstrækkelig grad at have foretaget sagsbehandling imod ministerens ordre. Ingen af de to sidstnævntes embedsmænds karrierer blev særligt påvirket af sagen.

I 1999 blev en ny lov om undersøgelseskommissioner vedtaget. Mange politikere mente nemlig, at det skulle være Folketinget selv, der vurderede, om en sag gav grundlag for at rejse tiltale mod en minister. Baggrunden var nok den, at dommerundersøgelsen forud for rigsretssagen i Tamil-sagen af mange

TIM KNUDSEN
professor emeritus
i Statskundskab,
Københavns
Universitet,
timk@privat.dk

blev opfattet som en dom, trods forsikringer fra dommer Hornslet, der ledede undersøgelsen, om, at det ikke var tilfældet. Folketinget skulle fra nu af også selvstændigt vurdere, om der var udsigt til, at en minister blev dømt ved Rigsretten. Dermed er man endt i den akavede situation, at Folketinget alligevel skal have hjælp af jurister til at vurdere sagen. Derfor opstod i 2022 en lang debat om, hvorvidt der skulle en advokatvurdering til i forbindelse med minkrapporten. Advokatvurderingen udeblev, og sagen fusede ud i offentlige diskussioner mellem uenige jurister om skyld og ansvar i minkskandalen. Om ikke andet åbenbarede diskussionen, at ansvarssystemerne for både ministre og embedsmænd er uklare.

En anden konsekvens af Tamil-sagen var, at det blev fastslået, at hvis embedsmændene ikke kan bremse en minister i ulovligheder, så må dennes departementschef henvende sig til Statsministeriet, fordi statsministeren er ministrenes chef.

Politikere, journalister, jurister og mange andre var længe optaget af sagen. Medierne viste også en stor interesse for forholdet mellem ministre og embedsmænd. Endvidere opstod en debat om, at Grundloven nok trængte til en opdatering. Derefter orkede næsten ingen længere rigtig at beskæftige sig med de nævnte emner (efter mit indtryk indtrådte en ændring omkring 1998-1999). Men de generelle spørgsmål om udlændinge spillede til gengæld en endnu større rolle. Og skiftet til en ny VK-regering støttet af Dansk Folkeparti i 2001 og ny udlændingelov i 2002 førte til en endegyldig sejr for en stram udlændingepolitik.

Historikeren Mathias Kobberrød Rasmussen er født i 1987 og har friske øjne på sagen. Med stor grundighed har han gravet i ikke bare Tamil-sagen, men også i dens for- og efterspil. En hovedkilde er undersøgelsesrettens omfangsrige rapport om sagen. I lighed med datidens kommentatorer mener forfatteren lejlighedsvist, at rapporten var lidt vel skråsikker ved vurderinger af politiske forhold. Man må dog også sige, at sagen ikke var nem at overskue, for de involverede modsagde ofte hinanden og sig selv, led af hukommelsestab og erindringsforskydninger. Hvis ikke de løj.

Kildematerialet er i øvrigt officielle dokumenter, Folketingets forhandlinger, en længere række bøger, mediernes behandling af emneområdet. Resultatet er en fremragende historikerafhandling. Det må være den definitive bog om Tamil-sagen. Samtidig er den et godt bidrag til at overblik over udlændingepolitikken i flere årtier.

Det var først ved valget i 2001, at udlændingsspørgsmålet fik bred politisk opmærksomhed i en valgkamp. Men bogen minder om, at udlændingsspørgsmålet spøjte allerede i dansk politik fra slutningen af tresserne, hvor "fremmedarbejdere" kom til Danmark. Det var dog en ny udlændingelov i 1983, der for alvor fik dansk politik til at gløde. Denne lov blev ikke, som justitsminister Erik Ninn-Hansen havde ønsket den. For et flertal uden om regeringen

gennemførte en mere liberal lov. Ninn-Hansen frygtede nu, at alt for mange flygtninge kom til landet.

Ledende politikere forsøgte længe at undgå, at udlændinge blev et tema i valgkampe. Det er en af bogens fortjenester, at den viser, at det ikke kun skyldtes humanisme, men også må ses i sammenhæng med, at der under overfladen var dybe interne uenigheder på dette område hos Det Konservative Folkeparti, Venstre, Centrum-Demokraterne, Kristeligt Folkeparti og Socialdemokratiet. Disses partiers ledere brød sig ikke om at åbne for sluserne for interne uenigheder.

Den borgerlige regering gjorde ikke loven til et kabinets spørgsmål. Den havde parlamentarisk støtte i den økonomiske politik fra Radikale Venstre. Men det gjaldt hverken i udenrigspolitik eller i retspolitikken. Regeringen valgte i en lang række tilfælde i Folketinget af hensyn til ikke mindst statsminister Poul Schlüters samarbejde med den radikale Niels Helveg Petersen at lade sig nedstemme. Mange mente dog, at det var usundt, at ministre administrerede en politik, som de var uenige i. Og Ninn-Hansen kunne have valgt at træde tilbage, længe før han den 10. januar 1989 blev presset over på et meget kortvarigt ophold i formandsstolen i Folketinget.

Havde han taget sin afsked, fordi han ikke ville administrere en politik, han var imod, var dansk politisk historie blevet anderledes. Fatalet begyndte han i stedet at forvalte ulovligt. Men som forfatteren rigtigt bemærker, så kunne Ninn-Hansen selv da have undgået Rigsretten, hvis han i tide havde retireret og eventuelt beklaget den ulovlige forvaltning. Det kræver lang tids stædighed, før en minister ender i Rigsretten. Den stædighed havde Ninn-Hansen. Forfatteren finder det irrationelt og selvdestruktivt, at den tidligere justitsminister satte sit gode omdømme og eftermæle over styr, men afstår fra at forklare det personlighedspsykologisk. Han nævner dog, at sagen kan ses som et forsøg på ”hævn”, fordi statsminister Poul Schlüter i midten af firserne skubbede ham ud af regeringens inderkreds. Det er måske bedre at sige, at Ninn-Hansen nok var bitter over et magttab.

Et lidt dybere blik på Ninn-Hansens politiske karriere end det, Kobberrød kaster, afslører en politiker, der ofte indædt deltog i magtkampe. Ikke mindst i sit eget parti. Ret beset kan magtvilje findes hos mange politikere. Ofte har de gavn af denne vilje, så længe de nøgternt vurderer de politiske muligheder. Derfor kunne man spørge: Hvor fejlbedømte den erfarne Ninn-Hansen sine muligheder?

Som Bertel Haarder udtalte i 1992, så kan en minister slippe godt fra selv den mest urimelige afgørelse, hvis bare et folketingsudvalg er fedtet ind i sagen (denne udtalelse er ikke nævnt i bogen). Måske er det sket mange gange, at en minister er sluppet af sted med en ulovlighed. Det er derfor ikke i sig selv irrationelt, hvis Ninn-Hansen har troet, at han også kunne gøre det (selv om det er utiltalende). Ninn-Hansen har sandsynligvis fejlberegnet mulighederne for at få et flertal i Folketinget over på sin side, fordi der i befolkningen og

hans eget parti var en voksende bekymring over ”udlændinge”. Men det var jo ikke helt nemt at kalkulere de parlamentariske muligheder for at slippe af sted med en ulovlighed, når adskillige partier og efterhånden også regeringen helst trådte vande og var uklare i det spørgsmål. Schlüter skal da også have sagt, at Ninn-Hansen ”den gamle ræv” havde forregnet sig, fordi han havde ventet støtte fra Socialdemokratiet. I så fald overså Ninn-Hansen, at Socialdemokratiet efter flere valgperioder i opposition hungrede desperat efter regeringsmagt og ville bruge enhver anledning til at genvinde den. Han fortrængte vel også, at Svend Auken, der i 1987 blev socialdemokratisk leder, ikke ville føre sit parti ind på en stram udlændingelinje.

Hverken Ninn-Hansen eller Schlüter udviste rettidig omhu. Var de mere irrationelle end mange andre politikere? Næppe. Verden har altid været fyldt med politikere, der fejlbedømte situationer. Det er forståeligt, at Kobberrød som aspirant til at blive videnskabelig historiker viger tilbage fra at psykologisere. Men hvis verden er fyldt med politikere, der kan fejlvurdere, er det måske vigtigt at fokusere på om de institutionelle forhold omkring en dansk minister er gode nok til at bremse en vildfaren eller amokløbende minister. Det ligger dog uden for den dominerende danske historikertradition påvirket af Leopold Ranke. Dansk historieforskning drejer sig mest om at rekonstruere virkeligheden ”wie es eigentlich gewesen ist”. Det er selvfølgelig ikke uinteressant, hvis vi alene ser sagen som et ret uforklarligt og temmelig isoleret udslag af en enkelt ministers psyke og/eller unikke menneskelige svigt. Men vi kunne også prøve at se mere kritisk på de institutioner, der muliggjorde, kan vi måske lære mere af den.

Det er nok rimeligt at gå ud fra, at politikere er mennesker som alle andre med følelser og idiosyncrasier. Dog lidt mere trænet i at lyve og manipulere end de fleste andre mennesker. Det er nok også rimeligere at forvente, at topembedsmænd kan manipulere, eventuelt være frygtomme og feje. Så hvad kunne institutionelt have bremset sagen i at køre helt i hegnet?

Statskundskab/politologi er mange ting. Men oprindelsen til statskundskab skyldes ønsker om at forbedre den politiske styring og de politiske institutioner. Gerne ved at sammenligne ”wie es eigentlich gewesen ist” med idealtyper. Læst med klassiske statskundskabsøjne giver flygtningepolitikken adskillige anledninger til at rejse institutionelle forslag: Det forekommer at skurre mod idealet om magtens tredeling, at en højesteretspræsident var med til at skrive et forslag til en lov, som eventuelt kunne være indbragt for Højesteret som grundlovsstridig (det var Ninn-Hansens forslag, som ikke blev gennemført). Det er også blevet sagt, at det ikke er en dommeropgave at foretage undersøgelser som den i Tamil-sagen. Det har været foreslået, at anklagemyndigheden i stedet burde have den opgave. Og domstolsstyrelsen har et forkert navn. For det er op til retspræsidenterne at lede domstolene.

I Tamil-sagen var der en stor diskussion om andre ministre havde tiltrådt en beslutning om at bremse familiesammenføringerne. Ninn-Hansen mente at

have fået carte blanche i regeringen. Det var der ikke mange, der ville bekræfte. Men i modsætning til landets mange private bestyrelser eksisterer ikke officielle referater, når der tages beslutninger i ministerudvalg. Det ligger snublende nær at indføre officielle beslutningsreferater i ministerudvalgene, så vi kunne undgå den slags uenigheder og uklarhed. Ud over at indføre obligatoriske referater burde man også skærpe ministeransvarlighedsloven, så der ikke kunne være tvivl om ansvaret for andre ministre end ressortministeren, der går ind i en sag. Endelig må man nok sige, at statsministerens tilsynspligt overfor fagministre fortsat ikke har skarpe konturer og hviler på et tyndt juridisk grundlag.

Der er dog især en institutionel diskussion, som Kobberrød har været nød til at behandle lidt udførligere. Mange kritiserede i forbindelse med Tamil-sagen Rigsretten for at være for stor, dyr, tung og eventuelt præget af partipolitik. Debatten førte dog ikke til ændringer, og resultatet var i forbindelse med Støjberg-sagen (også kaldet instruks-sagen og af Støjberg helst omtalt som barnebrude-sagen), at Højesteret i en periode, hvor der i forvejen var lange ventetider ved domstolene, igen var næsten tømt for dommere.

Bogen giver et godt overblik over diskussionen om Rigsretten i forbindelse med Tamil-sagen. Og her træder Kobberrød tilmed næsten i karakter som institutionel kritiker, for han mener, at Rigsretten er "arkaisk". Jeg ved ikke, hvad Ranke ville have sagt til det, men jeg kan tilslutte mig hans karakteristik af Rigsretten. Og som nævnt: Bogen er en kæmpe stor arbejdspræstation, der giver et godt overblik over en historisk sag. Der er grund til at sende forfatteren et stort tillykke.